

Язиков О.І.

*кандидат педагогічних наук, викладач,
Національний університет цивільного захисту України*

МОДЕЛЮВАННЯ ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОЛЯ К. ЛЕВІНА

Педагогічна (виховна) система реалізується в різних моделях навчання і виховання, різноманітність яких у сучасних умовах свідчить, з одного боку, про відхід від єдиної «одноманітної», існуючої раніше педагогічної теорії, а з іншого боку, про утвердження багатоваріативної педагогічної практики та ідей плюралізму в освіті, варіативності, диверсифікації традиційної школи. Причому таких варіативності та диверсифікації, які зберігають єдність та цілісність структурних компонентів як локальної педагогічної системи (навчальний заклад), так і всієї вітчизняної системи освіти, їх ціннісні орієнтації та духовні пріоритети.

Завдяки моделі цілісного освітнього процесу, педагогічної системи або виховного середовища здійснюється соціалізація дитини, формується ставлення до світу, світогляд, основні мотиви, стимули, форми поведінки, виробляється спрямованість людини як соціальне ядро особистості. Зміст педагогічного моделювання впливає на формування духовних потреб і ціннісних орієнтацій дитини, озброює її знаннями, способами пізнання й перетворення світу, розкриває їй шляхи та форми задоволення матеріальних і духовних потреб, активно сприяє психічному здоров'ю, професійному, інтелектуальному та емоційно-вольовому розвитку учнів.

Для створення моделі виховного середовища навчального закладу ми пропонуємо підхід, теоретичну основу якого складають поняття «виховного простору», «виховного середовища», «педагогічного простору» та «педагогічного часу» [1; 2].

Виховне середовище – це сукупність природних, фізичних та соціальних об'єктів і суб'єктів, які впливають на виховання учня, на його творчий, професійний та особистісний розвиток, сприяють становленню міжсуб'єктних взаємодій та особистісно орієнтованих педагогічних комунікацій у виховному процесі, забезпечують умови комфортної життєдіяльності учня або студента в навчальному закладі та поза його межами. Це середовище складає поле впливів на особистість: педагогічних, виховних, освітніх, професійних, соціокультурних.

З цієї точки зору дуже цікавими для моделювання виховного середовища є погляди відомого гештальт-психолога К. Левіна, яким була розроблена теорія психологічного поля [3]. Основні положення цієї

теорії такі – особистість живе і розвивається в психологічному полі оточуючих її предметів, кожен предмет несе певний заряд психологічного «тяжіння», або «відштовхування», вплив предметного поля на людину викликає в ньому потреби двох типів – біологічні та соціальні. Біологічні потреби є вродженими, а соціальні («квазіпотреби») формуються в процесі навчання і виховання. Експериментально досліджуючи механізми реалізації потреб, К. Левін прийшов до думки, що не тільки неврози, а й такі види активності, як збереження, забування, вольова поведінка обумовлені розрядкою або напругою потреб [4, с. 19–20].

Дослідження Курта Левіна доводили, що не тільки існуюча в даний момент ситуація, але й її передбачення, предмети, що існують тільки у свідомості особистості, можуть визначати її діяльність. Наявність таких ідеальних мотивів поведінки дає можливість людині подолати безпосередній вплив поля навколишніх предметів, «стати над полем», як писав К. Левін. Таку поведінку він називав вольовою, на відміну від польової, яка виникає під впливом безпосереднього тимчасового оточення.

Для роз'яснення поведінки людини К. Левін використовує дві базових моделі – «особистості» та «оточення» [5]. В сучасному розумінні поняття «оточення» близько поняттю середовища, яке більш поширено у вітчизняній гуманітарній літературі. В трактуванні Курта Левіна оточення (поле, середовище) має векторний характер, тобто задає напрямок особистісній психологічній динаміці; натомість, особистість має скалярний вимір, тим самим визначаючи інтенсивність (силу) динамічної взаємодії особистості та психологічного поля.

Психологічне (силове) поле є динамічним (функціональним) компонентом оточення, яке визначає, в свою чергу, структурні компоненти оточення; аналогічно, динамічні компоненти особистості визначають її структурні компоненти [5].

Таким чином, К. Левін пропонує дискурс, який дозволяє описати динамічну взаємодію двох акторів виховного процесу – особистості дитини та інтегрованого суб'єкта виховного впливу в вигляді спеціально й доцільно організованого виховного середовища.

Особливо актуальним такий дискурс стає в рамках парадигми гуманістичного, особистісно орієнтованого виховання, дозволяючи з позиції взаємодії, позитивного зворотного зв'язку, принципу додатковості розв'язати основні протиріччя виховного процесу. Це, перш за все, протиріччя між потребами, нахилами і очікуваннями дитини та зовнішніми впливами оточуючого середовища, в тому числі й виховного (освітнього); протиріччя між соціально значущими завданнями, які потрібно розв'язати дитині, та внутрішніми прагненнями, бажаннями та мотивами дитини; протиріччя між організованим виховним впливом

навчального закладу та стихійним впливом на дітей навколишнього світу.

Реалізація такої позитивної взаємодії перетворює стихійну сукупність подій, очікувань, негативних і позитивних об'єктів, що оточують індивідуума, в життєвий (виховний) простір особистості, який детермінує її поведінку в соціально прийнятих формах, сприяє якнайповнішій самореалізації дитини.

Таким чином, для моделювання виховного середовища навчального закладу важливим є висновок про те, що взаємозалежність виховного середовища та особистості – це функціональна взаємозалежність, яка передбачає взаємодію та взаємовплив середовища і особистості під час перебування особистості в цьому середовищі. Особистість та середовище в такій цілісній взаємодії міняються місцями, причому кожна з них постає активною діючою силою, актором.

Отже, домінуючою рисою виховного середовища навчального закладу виступає його суб'єкт-об'єктна амбівалентність: з одного боку середовище впливає на людину, колектив; з іншого – саме підлягає перетворенню та керуванню під впливом активної й цілеспрямованої діяльності суб'єктів виховної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Язиков О.І. Моделювання особистісно орієнтованої виховної системи приватної загальноосвітньої школи / О.І. Язиков // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах: зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя. – 2009. – Вип. 5(58). – С. 495–500.
2. Язиков О.І. Моделювання виховного середовища сучасних навчальних закладів / О.І. Язиков // Професійна освіта: теорія і практика: Науково-методичний журнал. – № 1. – 2(43–44). – Харків: НМЦ ПТО, 2016. – С. 87–94.
3. Левин К. Теория поля в социальных науках : монография / К. Левин; Пер. с англ. Е. Сурпина. – СПб. : Речь, 2000. – 368 с.
4. Зейгарник Б. В. Теория личности К. Левина / Б. В. Зейгарник. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 118 с.
5. Левин К. Динамическая психология : избранные труды / Курт Левин; Пер. с англ. Д. А. Леонтьев, Е. Ю. Патяева. – Москва : Смысл, 2001. – 572 с.